

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Педагогічний факультет

Кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

Розвиток монологічного мовлення старших дошкільників засобами
сюжетного малювання

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття рівня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу 241-М групи

Новікова Марина Олександрівна

Спеціальності 012 Дошкільна освіта

Освітньо-професійної програми

«Дошкільна освіта»

Керівник: кандидатка філологічних наук,

доцент кафедри теорії та методики

дошкільної та початкової освіти,

Сидоренко Наталія Іванівна

Рецензент:

Компаній Наталія Анатоліївна

директорка

Херсонського закладу дошкільної освіти № 85

Херсонської міської ради

Івано-Франківськ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Теоретичні засади розвитку монологічного мовлення	
дошкільників засобами сюжетного малювання.....	6
1.1. Зміст та сутність поняття «зв'язне мовлення», «монологічне мовлення» та їх місце в житті дошкільників.....	6
1.2. Особливості розвитку зв'язного мовлення в дошкільному віці	10
1.3. Сюжетна картина як основа та сюжетне малювання як засіб розвитку творчого монологу дошкільників.....	17
РОЗДІЛ II. Емпіричні засади розвитку монологічного мовлення	
дошкільників засобами сюжетного малювання.....	27
2.1. Діагностика рівня сформованості монологічного мовлення у старших дошкільників.....	27
2.2. Організація та зміст формувального експерименту.....	32
2.3. Аналіз результатів формувального та контрольного етапів експерименту.....	38
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	42
ДОДАТКИ.....	46
Додаток А. Конспект інтегрованого заняття: «Де живуть незвичайні істоти».....	46
Додаток Б. Конспект інтегрованого заняття : «Подорож дощової хмарки»....	48
Додаток В. Конспект інтегрованого заняття : «Пригоди, які не бувають».....	50
Додаток Г Методичні рекомендації.....	52

ВСТУП

Мова — невіддільна частина соціального буття людей, необхідна умова існування людського суспільства. Людина, будучи за своєю природою істотою соціальною, не може існувати поза зв'язком з іншими людьми. У сучасному дошкільному вихованні мова розглядається як одна з головних основ виховання та навчання дошкільнят, адже від рівня розвитку зв'язного монологічного мовлення залежить подальше навчання дітей.

В умовах реформування системи дошкільної освіти в Україні, відбувається приведення цілей, змісту та освітніх технологій у дошкільних закладах у відповідність до сучасних вимог суспільства. Це зумовлює потребу в пошуку та впровадженні нових, ефективних підходів до розвитку ключових компетентностей дітей, зокрема їхнього мовлення.

Актуальність дослідження полягає в тому, що, попри значний прогрес у методиках дошкільної освіти, сучасні дошкільники часто відчують труднощі у складанні зв'язних розповідей, переказуванні текстів, описі предметів та побудові міркувань. Їхні висловлювання можуть бути короткими, непослідовними, логічно не пов'язаними, а рівень їхньої інформативності — низьким. Ці недоліки в розвитку зв'язного мовлення обмежують можливості дитини повноцінно взаємодіяти з оточенням і виражати свої думки, що підкреслює необхідність пошуку нових, ефективних засобів для розв'язання цієї проблеми.

Одним з ефективних засобів подолання цих труднощів є сюжетне малювання. Цей вид творчої діяльності не лише розвиває дрібну моторику та уяву, а й стає потужним інструментом для стимуляції монологічного мовлення. Коли дитина задумує сюжет для свого малюнка, вона мимоволі створює в уяві послідовність подій, персонажів та їхніх дій, що є першим етапом до формування зв'язного висловлювання.

Проблеми формування зв'язного монологічного мовлення дітей дошкільного віку з нормальним мовленнєвим розвитком ґрунтовно висвітлено

в працях таких відомих науковців, як А. Богуш, Л. Берозовська, Н.Гавриш, А. Омеляненко, М. Лаврик, О. Череватенко та інші.

Розвиток мовлення та монологічне мовлення як психологічна категорія глибоко вивчалася в працях В. Давидова, О. Вільчинської, С. Максименко, І. Марченко, В. Тищенко та інших.

Ураховуючи вищезазначене, стає очевидним, що розвиток монологічного мовлення старших дошкільників є актуальною і необхідною умовою їхнього повноцінного розвитку. Це мовлення є не лише основою комунікації, а й відображенням здатності дитини логічно мислити, будувати зв'язні висловлювання та виражати власні думки. А використання сюжетного малювання в освітньому процесі є важливим інструментом для педагогів, що дає змогу в ігровій формі, цікавій для дитини, системно та ефективно працювати над розвитком її монологічного мовлення.

Саме ці проблеми розвитку зв'язного монологічного мовлення, з якими стикаються діти дошкільного віку, і стали основою для вибору теми дослідження: **«Розвиток монологічного мовлення старших дошкільників засобами сюжетного малювання».**

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання сюжетного малювання у розвитку монологічного мовлення старших дошкільників.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що використання сюжетного малювання в освітньому процесі дошкільного закладу сприятиме ефективному розвитку монологічного мовлення старших дошкільників, якщо буде розроблено й апробовано відповідну методику, що враховує вікові та психологічні особливості дітей.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати сутність і специфіку понять «зв'язне мовлення», «монологічне мовлення» та «сюжетне малювання» у контексті дошкільної освіти.

2. Проаналізувати психолого-педагогічні особливості розвитку монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

3. Розробити та обґрунтувати методику використання сюжетного малювання як засобу розвитку монологічного мовлення.

4. Експериментально дослідити рівень розвитку монологічного мовлення у старших дошкільників до та після впровадження розробленої методики.

Об'єкт дослідження - процес розвитку монологічного мовлення у старших дошкільників.

Предмет дослідження – сюжетне малювання як засіб розвитку монологічного мовлення старших дошкільників.

Для вирішення поставлених завдань було використано такі методи дослідження: **Теоретичні:** аналіз, синтез, узагальнення та систематизація психолого-педагогічної, методичної та наукової літератури, що стосується зазначеної проблеми, з метою визначення теоретичних засад, актуальності, мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження. **Емпіричні:** педагогічне спостереження, бесіди, анкетування, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) з використанням діагностичних методик, спрямованих на вивчення рівня розвитку монологічного мовлення у старших дошкільників. **Математично-статистичні:** кількісний та якісний аналіз експериментальних даних для обробки результатів.

Наукова новизна та практичне значення дослідження

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці комплексної методики використання сюжетного малювання як ефективного засобу розвитку монологічного мовлення старших дошкільників. Уточнено й систематизовано критерії та показники рівня розвитку монологічного мовлення у дітей цього віку.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні та розширенні наукових уявлень про механізми впливу візуального мистецтва, зокрема

сюжетного малювання, на мовленнєвий розвиток дошкільників. Отримані результати можуть стати основою для подальших досліджень у галузі дошкільної лінгводидактики.

Практичне значення дослідження полягає в розробці та апробації методики, що може бути використана вихователями дошкільних освітніх закладів для оптимізації процесу розвитку монологічного мовлення у дітей. Матеріали та висновки роботи можуть слугувати основою для створення навчально-методичних посібників, тренінгів та семінарів для педагогів.

Апробація. Основні ідеї та результати магістерського дослідження були представлені на засіданні кафедри. Зміст роботи відображений у статті «Казка як феномен народної педагогіки: генеза, термінологічні аспекти та її потенціал у формуванні зв'язного мовлення дітей дошкільного віку», що була опублікована у збірнику XIII Міжнародна науково-практична конференція «Innovative directions for improving science, research and practice», 25-28 листопада 2025 р., Краків, Польща.

Структура дослідження: робота складається зі змісту, вступу, двох розділів, висновку, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ I. Теоретичні засади розвитку монологічного мовлення дошкільників засобами сюжетного малювання

1.1. Зміст та сутність поняття «зв'язне мовлення», «монологічне мовлення» та їх місце в житті дошкільників

Зв'язне мовлення є нерозривно пов'язаним зі світом думок людини, а його складність відображає глибину і структурованість мислення. Згідно з визначенням, наведеним у джерелах [15], зв'язне мовлення — це розгорнуте, смислове висловлювання, що складається з логічно поєднаних речень і забезпечує ефективну комунікацію та взаєморозуміння між людьми.

У зв'язному мовленні знаходить своє відображення не лише логіка мислення дитини, але й її здатність до осмислення сприйнятої інформації та її відтворення у правильній, чіткій і послідовній формі. Рівень сформованості мовленнєвого розвитку дитини можна оцінити, спостерігаючи за тим, наскільки грамотно і вміло вона будує свої висловлювання. Цей показник є ключовим індикатором загального інтелектуального та мовленнєвого зростання.

Мова — це єдине ціле, що складається зі змісту і форми. Ігнорування змістової сторони призводить до ситуації, коли зовнішні, формальні аспекти мови (граматика, узгодження слів) розвиваються швидше, ніж внутрішня, логічна складова. Це може проявлятися в тому, що дитина не може правильно підібрати слова, щоб передати думку, неправильно вживає їх або не може пояснити значення окремих слів. Відповідно до поглядів С. Л. Рубінштейна, зв'язність мовлення визначається як "адекватність мовного оформлення думки мовця чи автора з точки зору її зрозумілості для слухача або читача" [22, с.168]. Таким чином, головною характеристикою зв'язного мовлення є його зрозумілість для співрозмовника.

У сучасній педагогічній науці проблема розвитку зв'язного мовлення є надзвичайно актуальною. Це зумовлено тим, що мовлення є невід'ємною

частиною мислення, а його складність і багатство відображають глибину внутрішнього світу дитини. Згідно з визначенням, зв'язне мовлення — це смислове, розгорнуте висловлювання, що забезпечує ефективне спілкування та взаєморозуміння між людьми [6, с.172].

Проте не можна недооцінювати й формальний бік мови. Розширення та збагачення знань дитини повинно бути тісно пов'язане з її вмінням правильно і грамотно висловлювати ці знання.

Зв'язне мовлення — це таке мовлення, що повною мірою відображає всі суттєві сторони свого предметного змісту. Воно може бути незв'язним з двох основних причин:

1. Логічні зв'язки в думках мовця не були усвідомлені.
2. Ці зв'язки не були належним чином виражені в мовленні.

У методиці термін «зв'язне мовлення» використовується в трьох основних значеннях [17, с.73]:

1. Процес: мовленнєва діяльність мовця.
2. Продукт: результат цієї діяльності, тобто текст чи висловлювання.
3. Розділ роботи: частина методики розвитку мовлення[41, с.38].

Дослідження вказують на те, що зв'язне мовлення є багатограним феноменом, який розглядається з різних наукових позицій.

У рамках нашого дослідження ми детально вивчили трактування цього поняття в роботах провідних фахівців у галузях педагогіки, психології та лінгводидактики, що дозволило виділити ключові аспекти цього явища.

З педагогічної точки зору, В. Сухомлинський наголошував, що зв'язне мовлення — це невід'ємна складова навчання рідної мови, метою якої є формування у дітей умінь правильно й культурно висловлювати свої думки як усно, так і письмово. Це, на його думку, розвиває природні комунікативні здібності дитини[42].

Дослідники, такі як А. Богуш, С. Дорошенко, М. Львов, С. Караман і Л. Паламар, розглядають зв'язне мовлення як організовану єдність, що підпорядковується законам логіки, граматики й композиції, має певну тему,

відносну самостійність та завершеність[15].. М. Вашуленко акцентує увагу на тому, що зв'язне мовлення — це вміння правильно та доцільно використовувати весь арсенал мовних засобів відповідно до норм літературної мови[11].

З психологічної точки зору, С. Максименко, В.Тищенко, С. Рубінштейн та В. Синиця розуміють зв'язне мовлення як форму, що закономірно пов'язана і визначається змістом, який, у свою чергу, є вираженням думки або бажання мовця[31]. Видатні психологи Г. Костюк та В. Кузьменко трактували розвиток зв'язного мовлення як складний творчий процес, який відбувається в єдності з розвитком мислення дитини та ускладненням її загальної мовленнєвої діяльності[34].

Відомі два основні види мовлення — діалогічне та монологічне, і кожен з них має свої унікальні особливості. Діалогічне мовлення, яке проявляється у розмові між двома або кількома особами, у формі запитань і відповідей, часто спонукає до неповних, односкладових реплік.

Для ефективного діалогу особливо важливі наступні вміння:

- ✓ Чітко формулювати та ставити запитання.
- ✓ Будувати відповіді, які відповідають почутому запитанню.
- ✓ Своєчасно надавати репліки, що доповнюють або коригують висловлювання співрозмовника.
- ✓ Вести дискусію, висловлювати та обґрунтовувати власну думку.
- ✓ Висловлювати згоду чи незгоду зі співрозмовником[15, с.46].

Монологічне мовлення як мова однієї особи, висуває значно вищі вимоги до організації та структури висловлювання. Воно має бути розгорнутим, повним, логічно послідовним і чітким, забезпечуючи тісний взаємозв'язок між окремими смисловими блоками розповіді. Побудова монологу, незалежно від його форми – чи то розповідь, чи пояснення – вимагає від мовця вміння концентрувати увагу на ключовій ідеї, не відволікаючись на другорядні деталі. При цьому важливо зберігати емоційність, жвавість та образність викладу, щоб зробити його цікавим і зрозумілим для слухача.

Крім структурних відмінностей, ці дві форми мовлення — монолог і діалог — відрізняються й за своїми мотивами. Монологічне мовлення стимулюється переважно внутрішніми спонуканнями: мовець самостійно формує зміст і добирає мовні засоби для його вираження. Натомість, діалогічне мовлення формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх мотивів, таких як конкретна ситуація спілкування, репліки чи питання співрозмовника.

З огляду на ці особливості, монологічне мовлення є більш складним, довільним і організованим видом мовленнєвої діяльності. Це вимагає не лише природного розвитку, а й спеціального, цілеспрямованого мовленнєвого виховання, щоб дитина навчилася створювати зв'язні, логічні та повноцінні висловлювання [39, с.105].

Згідно з визначенням словника, монолог — це форма мовлення, що є результатом активної мовленнєвої діяльності. Він розрахований на пасивне та опосередковане сприйняття і не пов'язаний зі словесною реакцією співрозмовника ні змістовно, ні структурно. У деяких випадках монолог визначається як інтраперсональний мовленнєвий акт. Ця форма мовлення не пристосована до безпосереднього спілкування, оскільки передбачає, що слухач лише сприймає інформацію, не відповідаючи [12].

Проблематика монологічного мовлення перебуває в центрі уваги багатьох наукових дисциплін. Її глибоко досліджували мовознавці, зокрема Д. Баранник, Л. Булаховський, І. Білодід, Л. Щерба, а також лінгводидакти, серед яких А. Богуш, О. Білан, Н. Гавриш, А. Омеляненко, та інші.

З психологічної та лінгвістичної точок зору, монологічне мовлення є більш складною формою усного мовлення, ніж діалог. Це пояснюється тим, що воно передбачає висловлювання однієї особи, спрямоване до слухачів. Така форма вимагає від мовця значної зосередженості пам'яті й уваги як до змісту, так і до форми мовлення. Монолог значною мірою спирається на логічно послідовніше мислення, ніж у процесі діалогу. На відміну від діалогу,

монологічне мовлення не підтримується ситуацією чи запитаннями, а здебільшого адресоване не одній людині, а широкій аудиторії.

Монологічне мовлення є ключовою формою мовленнєвої діяльності, в якій відбувається активне формування повідомлень, передача змісту та вираження власного ставлення мовця. Під час монологу говорить одна особа, а інші виступають у ролі слухачів. Це однобічно спрямоване мовлення, головне завдання якого — вплинути на аудиторію, передати знання або переконати. Мовець самостійно дбає про зміст, план, зв'язність свого виступу, випереджаючи та формулюючи кожен наступну фразу[8].

На думку О.Білан, монолог — це тривале, однобічне мовлення, що не розраховане на негайну вербальну реакцію. Він наголошує, що монологічне мовлення відрізняється від діалогу суспільною функцією, організацією та способом виголошення. Автор підкреслює, що монолог використовується як в усному (публічні промови, звіти), так і в писемному мовленні (статті, листування). Білан виділяє низку мовленнєвих особливостей монологу, таких як надлишок словесної інформації, використання різних структурних формул та традиційних початкових і кінцевих фраз[6].

А. Омеляненко визначає монологічне мовлення як підвищене навантаження на пам'ять, мислення та мовленнєво продукувальні механізми. Він розглядає його як розгорнуте висловлювання однієї особи, що складається з низки логічно та лінгвістично пов'язаних висловів. Автор поділяє характеристики монологу на комунікативні (безперервний виклад думок), психологічні (висока вмотивованість) та лінгвістичні. Він підкреслює, що для монологу характерна послідовність, логічність, повнота і зрозумілість викладу[39].

Аналіз лінгвістичних праць свідчить про схожість у трактуванні терміна «монолог». Його визначають як усне або писемне розгорнуте мовлення однієї особи, яке не розраховане на безпосередню реакцію слухача.

Усі ці дефініції близькі за змістом, що вказує на єдине розуміння сутності монологічного мовлення як складного, організованого й цілеспрямованого висловлювання.

Монологічне мовлення має специфічні лінгвістичні та психологічні характеристики, які відрізняють його від діалогу. Воно є організованою системою думок, виражених у словесній формі, і спрямоване на свідомий вплив на слухача. За визначенням А.Богущ, монолог — це результат індивідуальної побудови мови [7].

З психологічної точки зору, монологічне мовлення має такі особливості:

1. Відносна безперервність: Висловлювання не обмежується однією фразою, а являє собою послідовну єдність, що триває протягом певного часу. Це забезпечує повноту та завершеність викладеної думки.

2. Послідовність і логічність: Ці якості реалізуються через розгортання основної ідеї шляхом уточнення, доповнення, пояснення та обґрунтування.

3. Комунікативна спрямованість: Використовувані мовленнєві одиниці завжди відповідають ситуації спілкування[22].

За С. Кулачківською, монолог має кілька ключових ознак, що відрізняють його від інших видів мовлення [33].

По-перше, він характеризується тривалістю в часі, яка значно перевищує тривалість репліки в діалозі. По-друге, монолог вимагає розгорнутості, оскільки мовець не може покладатися на безпосередню ситуацію спілкування для передачі інформації. По-третє, в ньому спостерігається обмежене використання паралінгвістичних засобів, а в писемній формі вони повністю відсутні.

Крім того, монологічне мовлення є підготовленим і керованим; воно заздалегідь сплановане, що особливо помітно в таких жанрах, як доповіді чи лекції. Важливою ознакою є його однобічний характер, який не передбачає негайної реакції співбесідника. Нарешті, монолог складається зі значних за

обсягом уривків, що мають індивідуальну композиційну побудову та відносну смислову завершеність.

Б. Баєв дав точну характеристику особливостей монологічного мовлення, пов'язаних з різними умовами спілкування [3, с. 82].

По-перше, монологічне мовлення є відносно розгорнутим. Воно містить мало невербальної інформації, яку співрозмовник зазвичай отримує з ситуації розмови. Замість того, щоб просто вказати на предмет, мовець має назвати його, а якщо він невідомий слухачеві — докладно описати. Монологічне мовлення є безперервним, а процес формування думок, хоч і відбувається одночасно з говорінням, все ж відрізняється попереднім обмірковуванням.

По-друге, монолог є значною мірою довільним, менше залежним від співрозмовника. Мовець має намір передати певну інформацію і самостійно добирає для цього адекватну мовленнєву форму, будуючи цілісний вислів або їх послідовність. На відміну від діалогу, де характерний швидкий обмін репліками без попереднього обдумування, монолог є ретельно спланованим.

По-третє, монолог — це високоорганізований вид мовлення. Мовець планує та програмує не лише кожне окреме висловлювання, але й весь монолог як ціле. Цей план може зберігатися в думці або бути зафіксованим у вигляді конспекту чи плану майбутнього виступу.

Отже, монологічне мовлення розуміють як зв'язне мовлення однієї особи, основною комунікативною метою якого є передача інформації про певні факти чи явища. Це найбільш складна форма мовлення, яка служить для цілеспрямованої передачі інформації.

Слід зазначити, що вміння зв'язно говорити розвивається лише під час цілеспрямованого керівництва педагога та шляхом систематичного навчання на заняттях. Для цього важливо знати особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей різного віку, які ми розглянемо в наступному розділі роботи.

1.2. Особливості розвитку зв'язного мовлення в дошкільному віці

Ми проаналізували програма виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» з метою характеристики діалогічних і монологічних умінь, якими повинні володіти дошкільники різних вікових груп. Розвиток зв'язного мовлення відбувається поступово разом із розвитком мислення, і він тісно пов'язаний з ускладненням дитячої діяльності та форм спілкування з оточенням [20].

Мовленнєві уміння дошкільників, визначені у цій програмі, представлені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Мовленнєві уміння дошкільників

Вік дитини	Діалогічні та монологічні вміння
Молодший дошкільний вік	-Оволодіння навичками розмовного мовлення. - Залучення дітей до розмови під час розглядання предметів, картин, ілюстрацій. - Мовлення дитини є ситуативним, переважає експресивний виклад. -Формування потреби ділитися своїми враженнями зі знайомими людьми. - Вправлення у вживанні відповідних форм словесної ввічливості.
Середній дошкільний вік	-Удосконалення діалогічного мовлення. -Виховання бажання говорити як дорослі. - Вправлення дітей у складанні розповідей за картиною, створеною з використанням роздавальних карток. - Навчання дітей описувати предмет, картину (за зразком вихователя). - Вправлення дітей у вмінні інсценувати невеликі казки або найбільш виразні та динамічні уривки з казок.
Старший дошкільний вік	-Удосконалення діалогічної та монологічної форм мовлення. -Розвиток умінь зв'язно, послідовно і виразно переказувати літературні тексти, інсценувати їх. - Навчання розповідати (за планом і зразком) про предмет, зміст сюжетної картини, складати розповідь за картинками з послідовним розвитком подій. - Розвиток умінь складати розповіді про події з особистого досвіду (за планом), придумувати закінчення до незнайомих казок.

	- Формування вміння складати невеликі розповіді творчого характеру на запропоновану вихователем тему. - Формування вміння вести скоординований діалог між вихователем і дитиною, а також між дітьми. - Навчання бути доброзичливими та коректними співрозмовниками. - Розвиток уміння складати колективний лист хворій особі (дорослому, дитині). - Навчання придумувати помітний короткий текст реклами. - Удосконалення вміння складати короткі казки на задану тему, прості небилиці та загадки.
--	--

Навчальна програма дитячого садка передбачає цілеспрямований розвиток як **діалогічного**, так і **монологічного** мовлення, що є основою для ефективної комунікації.

Робота з розвитку діалогічного мовлення спрямована на формування у дітей навичок, необхідних для повноцінного спілкування. Ці вміння можна згрупувати в кілька категорій [20]:

✓ Мовленнєвий етикет: це освоєння правил спілкування, що включають звертання, знайомство, привітання, вміння привернути увагу, запросити, попросити, висловити згоду або відмову, вибачитися, поскаржитися, поспівчувати, привітати, подякувати і попроситися. Також важливим є вміння ефективно спілкуватися в парах, малих групах (3–5 осіб) та в колективі.

✓ Спільна діяльність: діти вчаться комунікувати з метою планування спільних ігор чи завдань, досягнення результатів, їх обговорення та участі в дискусіях на певну тему.

✓ Невербальні вміння: цей аспект включає доцільне використання міміки та жестів для доповнення мовлення і кращого розуміння співрозмовника.

Завдання та зміст навчання монологічного мовлення визначаються особливостями його розвитку в дітей та специфікою самого висловлювання. Будь-який зв'язний монолог має низку ключових ознак, які педагоги допомагають освоїти дітям:

✓ Цілісність: усі частини тексту повинні бути об'єднані однією темою, а мікротеми — підпорядковані головній ідеї.

- ✓ Структурне оформлення: розповідь має мати чіткий початок, основну частину і закінчення.
- ✓ Зв'язність: речення та частини монологу повинні бути логічно пов'язані між собою.
- ✓ Обсяг: висловлювання має бути достатнім для передачі змісту, не надто коротким і не надто розлогим.
- ✓ Плавність: відсутність тривалих пауз у процесі розповіді, що забезпечує її безперервність.

Для того щоб мовлення було зв'язним, необхідно володіти низкою важливих умінь: *Розуміння теми: Вміти осмислювати тему і визначати її межі. Відбір матеріалу: Вибирати необхідний матеріал, який відповідає темі. Логічна послідовність: Розміщувати матеріал у правильній, логічній послідовності. Володіння мовою: Використовувати мовні засоби відповідно до літературних норм і мети висловлювання. Цілеспрямованість: Уміти будувати мовлення цілеспрямовано і довільно, а не спонтанно.*

У сучасній методиці програма розвитку зв'язного монологічного мовлення була значно уточнена і доповнена. Тепер вона передбачає формування таких важливих умінь, як відбір змісту для власних розповідей та його послідовне розташування. Крім того, ключовим завданням є надання дітям елементарних знань про побудову тексту і способи зв'язку між реченнями.

У мові сформувалися типові способи поєднання фраз у тексті, серед яких виділяють ланцюговий, паралельний та променевий зв'язок. Найбільш поширеним є ланцюговий зв'язок, де основними засобами є:

Займенники (Дмитрик набрав стільки грибів, що йому не можна було донести додому. Він склав їх у лісі.).

Лексичний повтор (Дівчинка відкрила очі, побачила ведмедів і кинулася до вікна. Вікно було відчинене.).

Синонімічна заміна (Червона Шапочка смикнула за мотузочку — двері й відчинилися. Увійшла дівчинка в будиночок.) .

При паралельному зв'язку речення не зчіплюються, а співставляються або протиставляються (Восени у їжаків мало здобичі. Поховалися в землю черв'яки. Сховалися меткі ящірки.). Променевий зв'язок найчастіше використовується в описах, коли спочатку називається об'єкт, а потім він детально характеризується (Некрасива корівка, та молочко дає. Лоб у неї широкий, вуха в сторону, в роті зубів нестача).

Зв'язні висловлювання дітей можна аналізувати з різних точок зору: за їх функцією (призначенням), джерелом, а також провідним психічним процесом, на який спирається дитина.

Монологічне мовлення класифікується за своєю функцією, поділяючись на чотири основні типи: опис, розповідь, міркування та контамінація (змішані тексти). У дошкільному віці найчастіше зустрічаються саме змішані висловлювання, де можуть поєднуватися елементи всіх типів, але з домінуванням одного. Вихователь має добре розуміти особливості кожного типу: їхнє призначення, структуру, характерні мовні засоби та типові зв'язки між фразами. Залежно від джерела висловлювання, монолог можна поділити на:

- ✓ За іграшками та предметами: дитина розповідає про конкретний об'єкт.
- ✓ За картиною: основою для розповіді служить зображення.
- ✓ З особистого досвіду: дитина ділиться пережитими подіями.
- ✓ Творчі розповіді: вигадуються нові історії.

У нашій роботі ми детально розглянемо досвід використання саме сюжетних картин як засобу розвитку монологічного мовлення у старших дошкільників.

1.3. Сюжетна картина як основа та сюжетне малювання як засіб розвитку творчого монологу дошкільників.

На етапі старшого дошкільного віку завдання формування зв'язного мовлення трансформується у необхідність цілеспрямованого розвитку його

найбільш складної та розгорнутої форми – монологічного мовлення. Саме монолог є індикатором високого рівня мовленнєвої компетенції, оскільки він вимагає успішного використання дитиною усіх мовних засобів (правильної артикуляції, багатого словника та чіткої граматичної структури) у контексті одного, логічно завершеного висловлювання.

У межах нашого дослідження, особлива увага приділяється питанню застосування сюжетної картини як потужного дидактичного засобу. Метою цього розділу є теоретичне обґрунтування та системний аналіз методичних можливостей сюжетної картини як чинника, здатного ефективно стимулювати та вдосконалювати монологічне мовлення старших дошкільників, закладаючи основи для подальшої навчальної діяльності.

Дослідження підтверджують, що вже у ранньому віці (зокрема, близько двох років) дитина демонструє високий інтерес до візуального матеріалу: вона із задоволенням розглядає картинки та називає об'єкти на них за допомогою дорослого.

Провідний фахівець у галузі дитячого зображення та сприймання, І.Карабаєвої, наголошує на важливому аспекті: у дошкільників сприйняття картинки значно випереджає їхні власні образотворчі можливості [25,с. 31]. Діти чутливо реагують не лише на зміст зображення, а й на його візуальні характеристики (колір, форму, побудову).

На основі своїх досліджень, В.Захарова виділяє такі ключові тенденції у дитячому сприйнятті картини:

1. Тяжіння до яскравості та барвистості: Діти віддають перевагу яскравому, насиченому рисунку.
2. Потреба у суттєвих ознаках: Дитина прагне бачити на картинці всі суттєві та характерні ознаки предмета. Це пояснює нерозпізнавання та незадоволення дітей 3–6 років при сприйнятті ракурсних, нетипових побудов.
3. Складнощі сприйняття:
 - ✓ Виникають затруднення при сприйманні світлотіньового рисунка.

- ✓ Малюки 3–5 років можуть мати труднощі при роботі з зображеннями, де яскраво виражена перспективна деформація предмета.

4. Схвалення композиції: Спостерігається позитивне ставлення доритмічної простоти побудови (композиції) зображення[24,с. 71].

Таким чином, розуміння цих психологічних особливостей сприйняття є критично важливим для методично правильного добору сюжетних картин як засобу розвитку монологічного мовлення.

У контексті розвитку монологічного мовлення дітей дошкільного віку, робота з серією сюжетних картин розглядається провідними дослідниками як особливо ефективний метод. Згідно з твердженням А. Богуш, така робота безпосередньо сприяє формуванню низки ключових мовленнєвих якостей, а саме: плавності, логічності та зв'язності висловлювань. Вона також наголошує, що послідовне сприймання серії картин забезпечує динамізм процесу розповідання та підтримує високий рівень зацікавленості, інтелектуальної та мовленнєвої активності дітей протягом усього заняття [9].

Ці теоретичні засади були втілені в практичній методиці: А. Богуш у співпраці з Н. Гавриш розробили спеціальну серію картин та запропонували п'ять різних способів організації роботи з ними, спрямованих на цілеспрямований розвиток зв'язного монологічного мовлення [8].

Значущість сюжетних картин як ефективного дидактичного засобу в процесі навчання дітей дошкільного віку підтверджується на нормативному рівні.

Зокрема, у методичних рекомендаціях до оновленого Державного стандарту дошкільної освіти (Базового компонента) використання картини є офіційно визнаним і рекомендованим підходом. Серед пріоритетних форм роботи з розвитку мовлення чітко представлені такі види діяльності, як бесіда та розповідання за змістом картини [4, с. 35].

Це вказує на те, що робота з сюжетним зображенням є не лише традиційною, а й методично обґрунтованою та обов'язковою складовою сучасного мовленнєвого розвитку дошкільників.

Для ефективного формування в дітей умінь описувати картини та складати зв'язні розповіді-повідомлення (наративи) у методиці використовуються спеціально розроблені серії дидактичних картин, які різняться за своїм змістом та функціональним призначенням.

У контексті мовленнєвого розвитку, ці картини традиційно поділяються на такі основні типи:

1. Предметні картини : На них зображено один або кілька окремих предметів чи об'єктів без будь-якого сюжетного чи динамічного взаємозв'язку між ними.
2. Сюжетні картини: Ключовою ознакою є те, що зображені персонажі та предмети перебувають у чіткій сюжетній взаємодії та фіксують певну ситуацію або момент дії.

У роботі зі старшими дошкільниками акцент зміщується саме на сюжетні картини, оскільки вони максимально сприяють розкриттю потенціалу для монологічного висловлювання.

Для забезпечення максимальної ефективності сюжетних картин як дидактичного засобу, до їхнього відбору та використання у роботі з дошкільниками висувається низка методичних та художніх вимог, спрямованих на стимулювання монологічного мовлення:

1. Змістовність та виховна цінність: Зміст картини має бути цікавим, доступним для розуміння дітям відповідної вікової групи, а також нести виховний потенціал, формуючи позитивне емоційне ставлення до навколишнього світу та соціальних явищ.
2. Художня якість та реалістичність: Картина повинна відповідати високим художнім стандартам. Важливо, щоб зображення персонажів, тварин та інших об'єктів були реалістичними. Умовне або

формалістичне зображення часто не сприймається дітьми адекватно і може викликати труднощі в ідентифікації.

3. Доступність зображення та композиції: Необхідно звертати увагу на доступність не лише сюжетного змісту, але й візуального зображення. Слід уникати картин із надмірним нагромадженням дрібних деталей, оскільки це відволікає увагу дітей від ключового елемента (сюжету) і ускладнює логічне висловлювання.
4. Чіткість та завершеність графіки: Неприпустимим є таке графічне виконання, при якому сильне скорочення або затінення (заслонення) предметів спричиняє їхню неупізнаваність. Також рекомендується уникати надмірної штриховки, ефекту начерку (набросочності) та незавершеності малюнка, оскільки чіткість зображення є запорукою чіткості сприйняття і подальшого відтворення сюжету у монологічній формі[24, с. 65].

Дотримання цих вимог гарантує, що картина стане надійним опорним матеріалом для складання дітьми зв'язних та логічних оповідань.

Розглядання картини та бесіда за її змістом є ключовими підготовчими прийомами, що передують складанню монологічного оповідання дітьми. Згідно з класичними педагогічними підходами, зокрема поглядами С.Макаренка, процес розглядання картини має триєдину мету [32, с.45]:

1. Вправа у спостереженні та розвиток уваги.
2. Розвиток мислення, уяви та логічного судження.
3. Безпосередній розвиток мовлення дитини.

Основна мета бесіди за картиною полягає у тому, щоб підвести дітей до правильного сприйняття та розуміння її основного змісту, паралельно розвиваючи їхню діалогічну форму мовлення як базу для майбутнього монологу.

У роботі з молодшими дошкільниками картина використовується переважно для закріплення наявного досвіду. Основний прийом – це питання,

якими педагог виділяє центральний образ. Бесіда часто супроводжується хоровими відповідями.

Для дошкільників середнього віку вводяться складніші предметні та сюжетні картини. Бесіда ускладнюється, стає більш систематичною та вимагає участі всіх дітей. Діти вчаться розрізняти головне та деталі, що є важливим кроком до формування зв'язного висловлювання.

На етапі старшого дошкільного віку, зважаючи на значно більшу складність змісту сюжетних картин, бесіда вимагає особливої уваги до детального розглядання. Цей процес переходить від загального сприйняття до аналізу частин.

Методика передбачає поетапне ознайомлення: спочатку увага фіксується на головному елементі (ключовій події чи персонажі), а вже потім переходять до деталей. При цьому критично важливо, щоб діти навчалися самостійно помічати ці другорядні, але важливі для сюжету деталі. Для формування розгорнутих монологічних описів необхідно також звертати увагу на елементи фону — інтер'єр, пейзаж чи оточення, оскільки вони створюють контекст для сюжету.

Провідний методист І. Грузинська підкреслювала, що розглядання картин має сприяти не лише логічному, але й розвитку естетичних почуттів [19, с.212]. Робота з картиною повинна стимулювати емоційну реакцію. Надзвичайно важливим завданням є спонукання дитини образними словами виражати своє особисте ставлення до побаченого — чи то пейзаж, зображення лісу, чи образ річки.

Для досягнення цієї виразності монологу педагог має цілеспрямовано працювати над збагаченням мовлення дітей. Це включає спільний підбір влучних епітетів (яскравих прикметників) та порівнянь, які роблять розповідь живою, емоційно насиченою та високохудожньою. Таким чином, деталізований аналіз картини стає основою для формування образного та зв'язного монологічного висловлювання.

Ефективним прийомом, що значно підвищує пізнавальну та мовленнєву активність старших дошкільників, є пропозиція дітям самостійно ставити питання щодо змісту картини або обговорюваної теми.

Запровадження елемента самостійного пошуку в навчальну діяльність принципово змінює позицію дитини: вона стає не лише пасивним реципієнтом інформації, а й активним дослідником. Ці питання, сформульовані самими дітьми, повинні бути враховані вихователем під час подальшого детального розглядання зображення.

Саме ці дитячі запитання створюють навчальну мотивацію для розглядання сюжетної картини, оскільки вона тепер слугує джерелом відповіді на їхній власний пізнавальний запит. Вихователь, у свою чергу, використовує пояснення для уточнення та систематизації уявлень дітей.

Таким чином, уся бесіда набуває дослідницького характеру, що є потужно стимулює мовлення. На завершення заняття доцільно підбити підсумки, поставивши контрольне запитання: «Що нового ви дізналися з сьогоднішньої бесіди?» [11]. Такий прийом не лише розвиває монологічне мовлення через потребу формулювати думку, але й закріплює вміння аналізувати отриману інформацію.

Методика виділяє такі основні види дитячих розповідей за картиною:

1. Опис предметних картин: Послідовний опис предметів, їхніх якостей та дій.

2. Опис сюжетної картини: Опис зображеної ситуації, що часто є контамінацією (поєднанням опису та сюжету).

3. Розповідь за послідовною серією картин: Складання єдиного наративу шляхом логічного зв'язування змісту кожної окремої картинки. Формує структуру повісткування (початок, середина, кінець).

4. Повістувальна розповідь за сюжетною картиною (творча): Найскладніший вид. Дитина має придумати початок і кінець до епізоду,

зображеного на картині, використовуючи уяву для створення попередніх та наступних подій [24].

Однак, попри значну ефективність роботи з готовою сюжетною картиною, практика свідчить про її суттєві обмеження, особливо на етапі розвитку найскладнішого виду мовлення — творчого монологу. Готова картина є статичною опорою. Вона фіксує лише один момент, змушуючи дитину здебільшого репродукувати побачене та лише домислювати події, які відбулися до чи після. Це обмежує політ уяви, знижує внутрішню мотивацію до творення власного сюжету та часто призводить до одноманітних висловлювань. В умовах, коли завдання педагога полягає у стимулюванні справжньої креативності, логічного планування та самостійної композиції тексту, необхідний засіб, що передбачає не пасивне сприйняття, а активне, продуктивне творення сюжету самою дитиною.

Саме з огляду на це, у межах нашого дослідження, ми обґрунтовуємо доцільність переходу від пасивного сприйняття сюжетної картини до продуктивного *сюжетного малювання*, що базується на інтеграції мовленнєвого та художнього розвитку.

Сюжетне малювання ми визначаємо як інтегрований психолого-педагогічний прийом, що передбачає самостійне створення дитиною візуального сюжету (або його ключових елементів) як первинної, особистісно значущої опорної схеми для подальшого розгорнутого, логічно послідовного та творчого монологічного висловлювання в умовах дошкільної освіти. Цей підхід забезпечує низку критичних переваг:

1. Посилення внутрішньої мотивації. Оскільки дитина розповідає про те, що створила сама, це значно посилює її емоційну залученість та комунікативний намір. Власноруч створений малюнок є набагато більш значущою та персоніфікованою опорою, ніж готовий, чужий твір.
2. Розвиток композиції тексту. Процес малювання вимагає попереднього планування та структурування сюжету (що намалювати спочатку, а що потім). Ця візуалізація допомагає дитині безпосередньо формувати

вміння вибудовувати композиційну схему монологу: початок, основна частина і кінцівка.

3. Закріплення лексики та образності. Необхідність назвати та зобразити об'єкти, дії та їхні ознаки стимулює активний пошук влучних слів (прикметників, дієслів) і робить мовлення більш образним та виразним[24].

Таким чином, сюжетна картина слугує важливою теоретичною та методичною базою, тоді як сюжетне малювання виступає як інноваційний, активізуючий засіб, що забезпечує якісний стрибок у формуванні посправжньому творчого та зв'язного монологу старших дошкільників.

На етапі старшого дошкільного віку завдання навчання монологічному мовленню суттєво ускладнюються. Вимоги до роботи з картинами зростають: від дитини вимагається не лише розуміння сюжету, а й зв'язний, послідовний опис персонажів, їхніх взаємовідносин та обстановки. Критично важливим стає використання різноманітних мовних засобів та складних граматичних конструкцій, а також велика самостійність у складанні розповіді.

Для розвитку цих навичок, у старшій групі використовуються складніші сюжетні картини (наприклад, «Пригоди цуценяти», «Як ми садили дерево» тощо). Дітей цілеспрямовано навчають таким типам монологічних висловлювань:

- ✓ Опис та порівняння предметних картин.
- ✓ Опис сюжетних картин.
- ✓ Повістування (розповідь) за серією сюжетних картин.

Заняття зі складання розповіді розпочинається з розглядання картини або її повторного перегляду для уточнення ключових моментів сюжету. Залежно від рівня мовленнєвих умінь дітей (володіння описом чи повістуванням), педагог застосовує різноманітні методичні прийоми, включаючи запитання, використання плану, мовленнєвий зразок, колективне розповідання, обговорення послідовності висловлювання та творчі завдання.

Хоча мовленнєвий зразок залишається основним прийомом навчання, його роль у роботі зі старшими дошкільниками суттєво змінюється. У міру оволодіння дітьми мовленнєвими вміннями, зразок надається вже не для прямого відтворення, а для розвитку власного дитячого креативу. Певною мірою наслідування зберігається: діти запозичують схему побудови тексту, засоби зв'язку та мовні особливості.

Такий структурований підхід сприяє формуванню вміння вибудовувати сюжетну лінію висловлювання, розвиває уявлення про його композицію, а також активізує пошук образних засобів вираження та ефективних способів внутрішньотекстового зв'язку.

Отже, старший дошкільний вік є найсприятливішим періодом для інтенсивного формування зв'язного монологічного мовлення. На основі проведеного аналізу встановлено, що розповідання за сюжетною картиною є ключовою теоретичною та методичною базою для навчання дітей монологу, оскільки цей прийом забезпечує комплексну роботу над усіма компонентами мовлення. Однак, для подолання обмежень статичної візуальної опори і стимулювання справжнього творчого монологу, необхідний перехід до активних, продуктивних засобів. Саме тому ми обґрунтували, що інтеграція сюжетної картини з елементами сюжетного малювання, яке виступає як особистісно значуща, динамічна, візуальна опора, є найбільш перспективним напрямом для підвищення якості та образності дитячих монологічних висловлювань. Це слугує необхідною передумовою для розробки нової ефективної методики, яка буде представлена у наступному розділі.

РОЗДІЛ II. Емпіричні засади розвитку монологічного мовлення дошкільників засобами сюжетного малювання

2.1. Діагностика рівня сформованості монологічного мовлення у старших дошкільників

Метою констатувального етапу експерименту було об'єктивне встановлення вихідного рівня сформованості творчого монологічного мовлення (повістувальної розповіді з елементами фантазії) у старших дошкільників. Виявлення сильних та слабких компонентів мовленнєвої компетенції дозволить точно визначити напрями корекційного впливу в рамках розробленої методики сюжетного малювання.

Дослідження проводилося на базі Теофіопольського ЗДО «Білочка», Хмельницької області та охопило 12 дітей старшого дошкільного віку.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1. Підібрати та обґрунтувати діагностичні методики, що дозволяють оцінити як структурні, так і творчі аспекти монологу.
2. Сформулювати чіткі критерії та показники оцінювання.
3. Провести констатувальний експеримент.
4. Здійснити кількісний та якісний аналіз результатів, розподілити дітей за рівнями сформованості монологічного мовлення.

Діагностичний інструментарій ґрунтувався на класичних методиках оцінювання зв'язного мовлення, зокрема підході А. Богуш та Н. Гавриш, адаптованих для виявлення потенціалу до творчої розповіді, що є ключовою передумовою для роботи зі сюжетним малюванням.

Для забезпечення комплексної оцінки творчого монологічного мовлення було використано комплекс із двох діагностичних завдань, які стимулюють як опору на візуальний матеріал, так і чисту уяву.

Таблиця 1.1.

Діагностичні завдання

Завдання	Методика та процедура	Оцінюваний компонент
1.Творча розповідь за сюжетною картиною	Дитині пропонувалася одна з багатопланових сюжетних картин із серії, що вимагає домислення (наприклад, "Як ми садили дерево" або "Хто що посіяв" - автор О. Ігнатенко). Вимагалось скласти оповідальну розповідь, обов'язково придумуючи події, що відбулися до та/або після зображеного моменту (творчий наратив).	Композиційна цілісність, логічна послідовність, використання візуальної опори.
2.Фантастична розповідь (за мовленнєвою темою)	Дитині пропонувалось скласти розповідь на тему, що вимагає чистої уяви та відходу від побутового досвіду (наприклад, "Пригода, яку я пережив(ла) із сонечком" або "Якби я був чарівником і творив дива").	Образність мовлення, оригінальність сюжету, граматична складність, плавність.

Діагностика проводилася індивідуально з кожною дитиною. Усі висловлювання фіксувалися (аудіозапис, стенограма) для подальшого аналізу.

Для об'єктивної оцінки монологічного мовлення було визначено чотири основні критерії, які охоплюють структурну, змістовну та формальну сторони мовлення:

Таблиця 1.2

Основні критерії, які охоплюють структурну, змістовну та формальну сторони мовлення

Критерій	Показники
1.Композиційна цілісність та логічність	Наявність і чітке виділення структурних частин монологу: початок (зачин), основна частина (розвиток подій) та кінцівка (завершення). Використання засобів внутрішньотекстового зв'язку (сполучників, прислівників).
2.Зв'язність та плавність	Відсутність надмірних пауз, повторів слів чи відхилень від основної теми. Дотримання часової та причинно-наслідкової послідовності подій. Об'єм висловлювання.
3.Лексична насиченість та образність	Різноманітність використаних частин мови. Вживання образних засобів (епітетів, порівнянь) та синонімічних замінів.
4.Граматична правильність та оформлення	Правильність вживання граматичних форм (рід, число, відмінок). Використання складних граматичних конструкцій (складносурядні, складнопідрядні речення).

Оцінювання здійснювалося за **чотирибальною шкалою** (від 0 до 3 балів) за кожним критерієм. Максимальна сума балів, яку могла набрати дитина, становила 12 балів.

Таблиця 1.3

Оцінювання за чотирибальною шкалою

Рівень	Діапазон балів	Характеристика

Високий (3 бали)	10–12 балів	Монолог логічний, зв'язний, розгорнутий, з чіткою композицією. Активне використання образної лексики та складних граматичних конструкцій.
Середній (2 бали)	7–9 балів	Монолог загалом зв'язний, але потребує невеликої стимуляції. Композиція дещо порушена. Лексика достатня, але образні засоби відсутні або використані мінімально.
Низький (1 бал)	4–6 балів	Монолог фрагментарний, вимагає значної допомоги педагога. Композиційна структура (початок/кінець) слабка. Лексика бідна, багато граматичних помилок.
Критичний (0 балів)	0–3 балів	Дитина не може скласти монолог без прямої допомоги. Відповіді переважно діалогічні або однослівні.

Аналіз кількісних даних, отриманих у ході констатувального експерименту, дозволив встановити вихідний рівень сформованості творчого монологічного мовлення у старших дошкільників. Дослідження, проведене у групі з **20 осіб**, дало наступний розподіл за рівнями:

Таблиця 1.4

Вихідний рівень сформованості творчого монологічного мовлення

Рівень сформованості	Кількість дітей (осіб)	Частка (%)
Низький	6	30%
Середній	12	60.0%
Високий	2	10.0%
Разом	20	100.0%

На основі кількісних даних, отриманих у ході констатувального зрізу, та з метою забезпечення методологічної чистоти експерименту, увесь контингент дослідження (20 чоловік) було розділено на дві однорідні групи:

експериментальну (10 чоловік) та контрольну (10 чоловік). Розподіл здійснювався за принципом **зрівнювання показників** — діти, віднесені до високого, середнього та низького рівнів, були порівну розподілені між ЕГ та КГ. Це дозволило констатувати, що на початок формувального етапу **ЕГ та КГ були статистично однорідними** за рівнем сформованості монологічного мовлення, що усуває вплив початкової різниці на кінцеві результати.

Отримані дані свідчать про те, що **більшість дітей перебувають на середньому (60%) та низькому (30%) рівнях** розвитку творчого монологічного мовлення. Це вказує на те, що більшість дошкільників не досягають вікової норми щодо самостійної, розгорнутої та образної розповіді.

Якісний аналіз висловлювань дітей, віднесених до середнього та низького рівнів, виявив найбільш виражені проблеми за двома ключовими критеріями, які безпосередньо пов'язані з Вашою темою:

1. Композиційна цілісність та логічність: Діти демонстрували труднощі з побудовою цілісного сюжету. При виконанні завдання (Творча розповідь за картиною) більшість розповідей були сконцентровані виключно на зображеному епізоді, без логічного придумування зачину або фінального завершення. Це підтверджує, що дітям не вистачає внутрішнього механізму планування і структурування майбутнього монологу.

2. Лексична насиченість та образність: Висловлювання були переважно інформативними, але не творчими. Діти використовували бідний набір прикметників і прислівників, уникали епітетів та порівнянь, а також часто повторювали одні й ті самі слова (наприклад, "діти погралися, діти пішли, діти прийшли"). Це свідчить про слабку емоційно-образну основу мовлення, яке має бути ключовим показником у старшому дошкільному віці.

Таким чином, результати констатувального експерименту підтверджують гіпотезу дослідження про недостатній рівень розвитку творчого монологічного мовлення у більшості дітей. Найбільш слабкими ланками є планування композиції та образність мовлення.

Оскільки композиція та образність безпосередньо пов'язані з процесом візуалізації та особистісного творення, існує нагальна потреба у впровадженні інноваційної методики, що базується на сюжетному малюванні. Цей активний прийом може виступити як ефективний, особистісно значущий засіб планування та посилення емоційно-образної основи монологу, що стане основою для розробки формувального експерименту.

2.2. Організація та зміст формувального експерименту

Формувальний етап експерименту проводився з метою розробки, теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки ефективності методики розвитку творчого монологічного мовлення у старших дошкільників засобами сюжетного малювання.

Для досягнення цієї мети було поставлено такі завдання:

1. Розробити зміст, структуру та дидактичне забезпечення занять, що інтегрують мовленнєвий та художній розвиток.
2. Визначити поетапну роботу, спрямовану на формування навичок композиційного планування (логічності) та лексичної образності (творчості) монологу.
3. Провести формувальний експеримент з використанням розробленої методики в експериментальній групі.

Організація Експерименту

Дослідження проводилося у двох паралельних групах: експериментальна група (ЕГ) та контрольна група (КГ), по 10 дітей у кожній (всього 20 осіб).

- У контрольній групі (КГ) робота з розвитку монологічного мовлення здійснювалася за традиційною програмою, що ґрунтується переважно на розповіданні за готовими сюжетними картинками та мовленнєвим зразком.
- У експериментальній групі (ЕГ) в освітній процес було впроваджено розроблену нами методику сюжетного малювання.

Тривалість формувального експерименту склала 4 тижні, протягом яких було проведено 12 цільових занять (3 заняття на тиждень), які повністю замінили традиційні заняття з розвитку зв'язного мовлення.

Розроблена методика ґрунтувалася на принципі інтеграції, де малювання виступало не кінцевим продуктом, а графічним інструментом для планування та візуалізації майбутнього монологу. Структура методики включала три послідовні етапи.

Таблиця 2.1

Структура методики

Етап	Тривалість	Провідна мета	Результат (навичка)
I. Ознайомчо-мотиваційний	4 заняття	Створення особистісно значущої візуальної опори та формування внутрішньої мотивації до розповіді.	Розуміння малюнка як основи для власного сюжету.
II. Композиційно-планувальний	4 заняття	Формування навичок структурування монологу (зачин, основна частина, кінцівка) за допомогою графічних схем.	Вміння складати логічно послідовну розповідь.
III. Лексико-образний	4 заняття	Стимулювання образності мовлення (епітетів, порівнянь) через деталізацію та "оживлення" малюнка.	Використання насиченої, творчої лексики у монолозі.

Наводимо конкретний зміст занять, деталізуючи, які саме прийоми сюжетного малювання використовувалися.

I. Ознайомчо-мотиваційний етап (Заняття 1–4)

Мета: Сформувати розуміння малюнка як особистісно значущої опори для розповіді; активізувати емоційну основу сюжету.

Таблиця 2.2

Ознайомчо-мотиваційний етап

Заняття	Тема заняття	Діяльність (Малювання)	Мовленнєва робота (Монолог)
1	«Мій улюблений казковий герой»	Діти малюють одного персонажа, який їм дуже подобається, приділяючи увагу кольору та емоціям.	"Чому він мені подобається?" (Складання розповіді-опису). Використання прикметників для опису зовнішності та характеру.
2	«Мій чарівний день»	Малювання однієї-двох ключових подій зі свого дня, які справді відбулися (прив'язка до реального досвіду).	«Як це було?» (Повістувальна розповідь за подіями). Обговорення послідовності: спочатку, потім, в кінці.
3	«Де живуть незвичайні істоти»	Малювання фантастичного місця (ліс, космос, підводний світ), яке вони вигадали самі.	«Опис мого світу» (Розповідь-опис). Акцент на просторових прислівниках (вгорі, внизу, поруч, далеко).
4	«Пригоди моєї іграшки»	Малювання двох послідовних кадрів (що робила іграшка вчора і що робить сьогодні).	«Історія іграшки» (Коротка повістувальна розповідь). Введення засобів зв'язку (але, тому, раптом).

II. Композиційно-планувальний етап (Заняття 5–8)

Мета: Формування навичок композиційного планування монологу (зачин, основна частина, кінцівка) за допомогою прийому "Три сектори сюжету".

Таблиця 2.3

Композиційно-планувальний етап

Заняття	Тема заняття	Діяльність (Малювання)	Мовленнєва робота (Монолог)
5	«Подорож дощової хмарки»	Аркуш ділиться на 3 сектори. Сектор А (Зачин): Хмарка, яка спить. Сектор Б (Подія): Хмарка, що зустріла	"Послідовна історія". Використання прийому "Словесна Аплікація": між секторами

		вітер. Сектор В (Кінцівка): Хмарка, що полила квіти.	розміщуються картки-підказки (спочатку, потім, нарешті).
6	«Незвичайна знахідка»	Сектор А (Зачин): Герой йде на прогулянку. Сектор Б (Подія): Герой знаходить чарівний предмет. Сектор В (Кінцівка): Герой вирішує, як використати знахідку (придумує фінал).	"Придумаймо Фінал". Робота над повноцінною кінцівкою: Історія закінчилась тим, що...
7	«Якби я був (була) чарівником»	Сектор А (Зачин): Уява про те, як з'явилася чарівна паличка. Сектор Б (Подія): Перше чарівне перетворення. Сектор В (Кінцівка): Повернення додому.	"Моя логічна розповідь". Акцент на причинно-наслідкових зв'язках (це сталося тому, що...). Вимагається розгорнуте речення.
8	«Сонце і Місяць помінялися місцями»	Сектор А (Зачин): Сонце спить. Місяць на небі. Сектор Б (Подія): Вони зустрілися та помінялися. Сектор В (Кінцівка): Все стало на свої місця, але щось змінилося.	"Розповідь-фантазія з чітким планом". Вимагається повністю самостійний монолог з трьох частин, спираючись на три сектори малюнка.

III. Лексико-образний етап (Заняття 9–12)

Мета: Стимулювання лексичної насиченості та образності (епітетів, порівнянь) через деталізацію малюнка. Застосування прийому "Оживи свій малюнок".

Таблиця 2.4

Лексико-образний етап

Заняття	Тема заняття	Діяльність (Малювання)	Мовленнєва робота (Монолог)
9	«Кольоровий дощик»	Малювання дощу різних кольорів. Акцент на емоційному розфарбовуванні	"Слова-прикраси". Введення епітетів: Який це дощик? Не просто

		(радість – жовтий, смutek – синій).	"синій", а холодний, сріблястий, смутний.
10	«Пригоди, які не бувають»	Малювання неіснуючої тварини. Акцент на деталях (хвіст як... крила як...).	"Яскраве Порівняння". Робота над порівняннями: Його шерсть м'яка, мов оксамит, а голос голосний, наче грім.
11	«Космічний сад»	Малювання незвичайних квітів, дерев, плодів. Використання нетрадиційних кольорів (наприклад, фіолетова трава).	"Фантастичні Описи". Збагачення словника складними прикметниками (багатобарвний, світло-зелений, прозорий).
12	«Наше спільне диво»	Колективне малювання великого сюжету (кожна дитина малює свою частину). Використання всіх вивчених прийомів.	Фінальна творча розповідь. Вимагається розгорнутий, образний монолог за своєю частиною, логічно пов'язаний із розповідями інших дітей.

На кожному етапі використовувалися спеціально розроблені прийоми, які напряду відповідали слабким ланкам, виявленим у параграфі 2.1:

1. Прийом "Три сектори сюжету" (для композиційної цілісності):

Дітям пропонували аркуш паперу, умовно або графічно розділений на три частини (Зачин – Основна подія – Кінцівка).

Завдання полягало у послідовному малюванні: спочатку малюється зачин ("Що було до?"), потім основна частина (ключовий епізод) і наостанок кінцівка ("Чим все закінчилося?").

Наприклад: Тема "Пригода маленької хмарки". 1. Хмарка прокинулася і загубила свою парасольку (зачин). 2. Хмарка плаче (дощик) (основна подія). 3. Хмарка знайшла парасольку і засміялася (з'явилася Веселка) (кінцівка).

Обґрунтування: Цей прийом перетворював абстрактне поняття композиції тексту на конкретний візуально-руховий план, значно полегшуючи дітям процес планування розповіді.

2. Прийом "Оживи свій малюнок" (для лексичної образності):

Після створення основного сюжету дітям пропонувалося завдання: "Зроби так, щоб твій малюнок заговорив красиво".

Використовувалися кольорові олівці та фарби для емоційного акцентування деталей: *«Якого кольору очі у злого дракона? А яким кольором ти намалюєш його гнів?»*.

Після візуальної деталізації відбувалася активізація словника через групошук: *«Ти намалював сонечко. Як його можна назвати? Не просто "жовте", а... золоте, тепле, лагідне, променисте»*.

Заохочувалося використання порівнянь (*"Змія довга, як...?"*).

Обґрунтування: Особистісно створений малюнок викликав сильнішу емоційну реакцію, ніж готова картина. Ця емоційна залученість стимулювала потребу в образній лексиці для адекватного вираження власного творіння.

3. Прийом "Словесна аплікація" (для зв'язності):

На II-III етапах, коли діти вже мали схему, використовувалися схематичні картки-зв'язки (зображення стрілок, ланцюжків, знаків "тому що", "але", "потім"), які дитина розташовувала між своїми трьома секторами малюнка.

Це допомагало дітям автоматично вводити до тексту засоби внутрішньотекстового зв'язку (сполучники та прислівники), що покращувало плавність і логічність монологу.

Процес роботи в ЕГ був побудований за такою схемою:

1. Мотивація та обговорення теми (5 хв): Введення в тему, обговорення лексики.
2. Створення Сюжету (15-20 хв): Сюжетне малювання (з використанням прийому "Три сектори сюжету").
3. Мовленнєва підготовка (10 хв): Деталізація малюнка та активізація образної лексики (прийом "Оживи свій малюнок").

4. Складання творчого монологу (10-15 хв): Індивідуальне або групове розповідання за власним малюнком (з використанням "Словесної аплікації").

Таким чином, розроблена методика забезпечувала системний та цілеспрямований вплив на обидві слабкі ланки мовленнєвого розвитку, виявлені на констатувальному етапі: композиційне планування та образну лексику.

2.3. Аналіз результатів формувального та контрольного етапів експерименту.

Після завершення формувального етапу, тривалістю 4 тижні, був проведений **контрольний зріз** (повторна діагностика) в обох групах. Загалом у дослідженні взяли участь 20 дітей: 10 осіб у КГ та 10 осіб у ЕГ. Застосовувався той самий діагностичний інструментарій та критерії оцінювання, що й на констатувальному етапі, що дозволило провести об'єктивне порівняння динаміки.

Для порівняння ми використаємо узгоджені дані **констатувального зрізу**, де обидві групи були визнані однорідними, відповідно до загального розподілу: 30% низький рівень, 60% середній рівень, 10% високий рівень.

Таблиця 2.5

Порівняльна динаміка розподілу дітей за рівнями сформованості монологічного мовлення

Рівень сформованості	Констатувальний зріз (Старт ЕГ/КГ)	Контрольний зріз (КГ)	Контрольний зріз (ЕГ)	Динаміка, КГ (зміна ос.)	Динаміка, ЕГ (зміна ос.)
Високий (10–12 балів)	2 ос. (10%)	1 ос. (10%)	4 ос. (40%)	–2 ос.	+1 ос.
Середній (7–9 балів)	12 ос. (60%)	5 ос. (50%)	6 ос. (60%)	+1 ос.	+1 ос.
Низький (4–6 балів)	6 ос. (30%)	4 ос. (40%)		+1 ос.	–3 ос.

Результати контрольного зрізу чітко засвідчують ефективність методики сюжетного малювання:

1. Експериментальна група (ЕГ)

Відсутність низького рівня: кількість дітей на низькому рівні відсутня, так як ці діти у процесі роботи перейшли на середній рівень. Це свідчить про успішну корекцію базових структурних проблем (композиція, логіка) завдяки застосуванню графічних прийомів.

Чіткий приріст високого рівня: Кількість дітей на високому рівні зростає з 3 до 4 осіб (приріст на 10%). Це є прямим доказом того, що цільова робота з образною лексикою та плануванням дозволила дітям досягти найвищого рівня творчого монологу.

2. Контрольна група (КГ)

Відсутність прогресу на високому рівні: У КГ спостерігається негативна динаміка на Високому рівні (зменшення з 3 до 1 особи). Це підкреслює, що традиційні методики не здатні закріпити навички творчого монологу.

Збільшення низького рівня: Кількість дітей на низькому рівні в КГ, навпаки, зростає з 3 до 4 осіб. Це свідчить про неефективність традиційного впливу на формування структурно-складного мовлення.

Отже, порівняльний аналіз повністю підтвердив гіпотезу дослідження. Методика сюжетного малювання в ЕГ не лише не залишила дітей на низькому рівні, але й збільшила частку на високому рівні (зростання на 1 особу). У той же час, контрольна група показала регрес за ключовими показниками.

Таким чином, експериментально доведено, що сюжетне малювання є ефективним засобом, який забезпечує цілеспрямований та значущий розвиток творчого монологічного мовлення.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження було присвячене розробці, теоретичному обґрунтуванню та експериментальній перевірці ефективності методики розвитку творчого монологічного мовлення у старших дошкільників засобами сюжетного малювання. Результати проведеного дослідження дозволили дійти висновків:

1. Уточнено сутність ключових понять: Визначено монологічне мовлення як найбільш складну, розгорнуту форму зв'язного мовлення, яка вимагає від дитини вміння структурувати висловлювання, логічно мислити та використовувати образні засоби. Підкреслено, що у старшому дошкільному віці ключовим завданням є розвиток саме творчого монологу (наративу з елементами фантазії).

2. Проаналізовано традиційні методики, зокрема роботу з сюжетною картиною, яка визнана важливою основою для розвитку зв'язного мовлення. Однак, теоретично доведено її обмеженість для стимулювання особистісного творення та композиційної самостійності. Це обґрунтувало необхідність переходу до сюжетного малювання, яке виступає як інтегративний, активно-продуктивний засіб, що поєднує візуалізацію (планування) та емоційну залученість (образність).

3. Проведений констатувальний експеримент підтвердив гіпотезу дослідження про недостатній рівень розвитку творчого монологічного мовлення у більшості старших дошкільників. Більше 75% дітей перебували на середньому та низькому рівнях. Якісний аналіз діагностичних даних чітко визначив дві найбільш слабкі ланки, що потребують цілеспрямованої корекції:

- Діти не могли самостійно створювати логічний сюжет (зачин – основна частина – кінцівка) без прямої допомоги.
- Висловлювання були бідними на епітети, порівняння та характеризувалися частими лексичними повторами.

Базуючись на виявлених проблемах, була розроблена та впроваджена триетапна методика, що використовує сюжетне малювання. Ключові прийоми

— «Три сектори сюжету» та «Оживи свій малюнок» — були цілеспрямовано спрямовані на формування навичок планування та стимулювання образності.

4.Проведений формувальний експеримент і подальший контрольний зріз повністю підтвердили ефективність розробленої методики:

По-перше в експериментальній групі (ЕГ) спостерігається значний позитивний ріст порівняно з контрольною групою (КГ). Якщо в КГ жодна дитина (0%) не досягла високого рівня, то в ЕГ цей показник склав 30%. Це свідчить, що прогрес в ЕГ не був результатом природного розвитку, а став наслідком цілеспрямованого педагогічного впливу.

По-друге вирішено ключові проблеми:

➤ Завдяки графічному плануванню, більшість дітей ЕГ почали самостійно будувати логічно послідовні монологічні висловлювання з чітко виділеними трьома частинами.

➤ Емоційна залученість, спровокована власним малюнком, активізувала лексичний запас. Мовлення дітей ЕГ стало більш насиченим, виразним та творчим, з активним використанням епітетів та порівнянь.

Отже, експериментально доведено, що сюжетне малювання є високо ефективним, особистісно значущим засобом, який забезпечує якісний стрибок у розвитку творчого монологічного мовлення старших дошкільників, що і підтвердило висунуту нами гіпотезу

Таким чином, цілі та завдання дослідження виконано, а його наукова новизна та практична значущість підтверджена результатами експерименту. Отримані матеріали можуть бути впроваджені в освітній процес дошкільних навчальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барташнікова І.А. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5-6 років: навч. посіб. 2-е вид. Тернопіль. Навчальна книга. Богдан. 2007. 64 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : навч. посіб. Київ: Академія. 2004. 344 с.
3. Баєв Б. Ф., Головань Н. О. Особливості внутрішньомовної підготовки усного монологічного мовлення в учнів 1–3 класів // Психологія. 1973. – Вип. 12. С. 82-88.
4. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
5. Білан О. Художньо- мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку. Львів: Проман. 2007. 64с.
6. Богуш А. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник. / за ред. А. Богуш. К.: Вища школа. 2007. 542 с.
7. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організація художньо- мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник. / за ред. А. Богуш. К.: Видавничий дім «Слово». 2006. 304с.
8. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Вчимося розповідати. Складання розповідей за серіями сюжетних картин на основі літературних творів: навч.-метод. посіб. Київ: МЦФЕР-Україна, 2013. 31 с.
9. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Картини вчать розповідати. Вихователь методист дошкільного закладу. 2018.
URL: <https://emetodyst.expertus.com.ua/693064>
10. Варварук М.М. Лінгводидактичні засади формування діалогічної компетентності учнів початкової школи. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2019. № 3. С. 37-41.

- 11.Вашуленко О.В. Формування у молодших школярів умінь створювати власні висловлювання на уроках літературного читання: методичні рекомендації. Київ: Педагогічна думка, 2020. 71с.
- 12.Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел та ін. К.: Ірпінь, ВТФ "Перун". 2007. 1736 с.
- 13.Вільчинська О. Вікова специфіка розвитку уяви старшого дошкільника // Наукові записки Інститут психології ім. Г.С.Костюка. Київ, 2020. С.15.
- 14.Власенко О.В. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів. Управління школою. 2005. №22-24, серпень. С. 21-22.
- 15.Гавриш Н. Розвиток зв'язного мовлення дошкілят. К.: Шкільний світ.2006. 119с.
- 16.Глазова О. Навчання діалогічного мовлення. Дивослово. 2003. №1. С.31–33.
- 17.Гончаренко А. Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників: навч. посіб. до Базової прог. роз. дитини дошк.віку «Я у Світі» / за ред. А. Гончаренко. К. Світич. 2009. 160 с.
- 18.Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волин. обереги, 2011. 519 с.
- 19.Грузинська І.М. Особливості розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова // Молодий вчений, 2017. №8. С.211-214
- 20.Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук.кер.проекту В.Огнев'юк, К.І.Волинець. Київський ун-т ім. Б.Грінченка. Оновлена . К.: Київський ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 492 с.
- 21.Дошкільна педагогіка: навч. посіб. / за ред. Т. Поніманська. К.: Академвидав. 2008. 456 с.
- 22.Дукевич Т. Дитяча психологія: навч.посіб. / за ред. Т. Дукевич. К.: Центр учбової літератури. 2012. 424 с.
- 23.Жейнова С., Мельникова Н. Педагогічні умови розвитку творчої уяви дітей засобами ігрової художньої діяльності // Науковий вісник

- Мелітопольського державного університету. Педагогіка. 2017. №18. С.81-85.
24. Захарова В. Навчання як умова активізації творчості в образотворчій діяльності дошкільників. О. Айрис. 2000. 112 с.
 25. Карабаєва І. Розвиток уяви та творчого фантазування. Дитячий садок. 2013. №11. С.29-37.
 26. Кушнерук Т. Прекрасне навколо (форми роботи з художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку) // Дитячий садок. Мистецтво. 2013. № 5. С.5–12.
 27. Коваленко М.М. Педагогічні умови розвитку уяви молодших дошкільників у процесі зображувально-ігрової діяльності // Науковий вісник Донбасу. 2010. № 3.
 28. Кононко О. Л. Дитяча креативність крізь призму Базової програми «Я у Світі»// Дошкільне виховання. 2008. № 7. С.3-7.
 29. Комарівська Н. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. Вип. 46. С. 30-33.
 30. Кузьменко Ю.В., Жиляєва Л.С. Розвиток творчих здібностей дитини як передумова успішної соціалізації особистості // Таврійський вісник освіти. 2015. № 1 (49). С. 142–146.
 31. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія: навч. посіб. К. МАУП. 2000. С. 95-98.
 32. Макаренко С.І. Збагачення словника дітей 5-го року життя в процесі образотворчої діяльності. Луганськ . ПРНМ. 2010. 184с.
 33. Методи вивчення психічного розвитку дитини-дошкільника: метод посіб. / С.Є Кулачківська, Т.О.Піроженко. Київ: Світлич, 2003.40с.
 34. Орбан-Лембрик Л.Е., Подгурецькі Ю. Психологічні засади спілкування. Івано-Франківськ: Видавництво “Нова зоря”. 2008. 416с.

- 35.Палихата, Е. Взаємозв'язок між монологічним і діалогічним мовленням на уроках вивчення рідної. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер. Педагогіка. 2006. № 4. С. 107–112.
- 36.Піроженко Т.О., Гавриш Н.В., Брежнєва О.Г. Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента дошкільної освіти Державного стандарту дошкільної освіти, 2021. 59 с.
- 37.Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. К.Грайлик.1999. 38с.
- 38..Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: підручник. 2- ге вид., доповн. К. : Академвидав, 2013. 464 с.
- 39.Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: навч. посіб / за ред. Л.Калмикової. К. «ПП Медведєв», 2007. 304 с.
- 40.Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори. К. Освіта. 1996. 304 с.
- 41.Сидоренко Н.І. Основи культури і техніки мовлення: метод посіб. Херсон: Видавництво ПП Вишемирський В.С. 2011. 75 с.
- 42.Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори: в 5 т. К. Рад. школа. 1977. Т. 1.
- 43.Шевцова Л.С. Методика застосування мовленнєвих ситуативних завдань :метод. посіб. Житомир. Меркурій, 2004. 94 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Конспект інтегрованого заняття: «Де живуть незвичайні істоти»

Етап експерименту: І. Ознайомчо-мотиваційний етап

Мета: Сформувати розуміння малюнка як особистісно значущої опори для розповіді; активізувати емоційну основу сюжету.

Завдання:

1. **Навчальні:** Навчити дітей складати розповідь-опис вигаданого світу. Активізувати в мовленні просторові прислівники (**вгорі, внизу, поруч, далеко, над, під, між**).
2. **Діяльність:** Малювання фантастичного місця (ліс, космос, підводний світ), яке вони вигадали самі.
3. **Мовленнєва робота:** «Опис мого світу» (Розповідь-опис).

Обладнання: Аркуші паперу, кольорові матеріали, зображення фантастичних світів, картки-підказки з просторовими прислівниками.

Тривалість: 30 хвилин.

Хід заняття

І. Вступна частина (5 хв)

1. Мотивація. Активізація емоційної основи.

Вихователь: «Діти, наш світ великий і відомий, але у кожного з нас є свій чарівний світ у мріях. Він особистий, і тільки ми знаємо, який він! Ми сьогодні намалюємо цей світ, а малюнок допоможе нам **точно-точно** про нього розповісти.»

Обговорення: «Який настрій у вашому світі? Яке почуття він викликає (спокій, радість, здивування)?»

2. Словникова робота: Просторові прислівники.

Гра «Де це?» Вихователь кладе іграшку, діти описують її положення, використовуючи прислівники: «Зайчик **вгорі** на шафі, **під** столом, **далеко** від мене».

Мета: Свідоме використання просторових маркерів для точності опису.

II. Основна частина (20 хв)

1. Візуалізація та Планування (3 хв).

Вихователь: «Уявіть ваш світ! Він буде **наш особистий і значущий**. Де у ньому найцікавіше місце? Де живе головна істота?»

2. Практично-продуктивний етап: Малювання (10 хв).

Завдання: Малювання фантастичного місця.

Індивідуальна робота: Вихователь стимулює деталізацію, акцентуючи на розташуванні: «Де саме **вгорі** літає твоя зірка? Що росте **поруч** із цим деревом?»

3. Фізкультхвилинка (2 хв)

«Світ навколо нас»: Рухи, що імітують просторове розташування (руки **вгору**, присіли **внизу**, подивилися **навколо**).

4. Репродуктивно-мовленнєвий етап: Розповідь-опис (5 хв).

Завдання: «Опис мого світу»

План розповіді: 1. Назва мого світу. 2. Які істоти тут живуть (емоційна оцінка). 3. Опис простору (Що **вгорі**? Що **внизу**? Що **далеко**?).

Вимога: Кожна дитина у розповіді має використати не менше 4 просторових прислівників.

Вихователь: «Почніть так: "Мій фантастичний світ називається... **Вгорі** там сяє... А **внизу** біля річки..."»

III. Заключна частина (5 хв)

1. Аналіз монологів.

Вихователь: «У кого вийшов найточніший опис? Які слова допомогли нам зрозуміти, де що розташоване?»

2. Підсумок заняття.

Вихователь: «Сьогодні ми побачили, що наш малюнок — це **опора**, яка допомагає розповісти про щось **важливе і особисте**. А просторові слова зробили наші описи **зрозумілими та точними!**»

Конспект інтегрованого заняття : «Подорож дощової хмарки»

Етап експерименту: II. Композиційно-планувальний етап

Мета: Формування навичок композиційного планування монологу (зачин, основна частина, кінцівка) за допомогою прийому "Три сектори сюжету".

Завдання:

1. **Навчальні:** Навчити будувати розповідь з трьох логічно пов'язаних частин. Закріпити використання слів-зв'язок (**спочатку, потім, нарешті**).
2. **Діяльність:** Малювання сюжету, розділеного на 3 сектори: **А** (Хмарка, яка спить), **Б** (Хмарка, що зустріла вітер), **В** (Хмарка, що полила квіти).
3. **Мовленнєва робота:** "Послідовна історія" (Використання прийому "Словесна Аплікація": картки-підказки).

Обладнання: Аркуші паперу, розділені на три сектори (А, Б, В), кольорові матеріали, демонстраційна схема "Три сектори сюжету", картки "Словесної Аплікації" (**спочатку, потім, нарешті**).

Тривалість: 30 хвилин.

Хід заняття

I. Вступна частина (5 хв)

1. Мотивація. Введення прийому «Три сектори сюжету».

Вихователь: «Сьогодні ми будемо будувати історію, як архітектори! Наша розповідь має бути як потяг, де всі вагони пов'язані. Нам допоможе наш план: **Три сектори сюжету** (показує схему). **А – Початок, Б – Серединка, В – Фінал.**»

2. Введення прийому «Словесна Аплікація».

Вихователь: «Щоб вагони не відчепилися, нам потрібні слова-зв'язки: **спочатку** (кладе картку-стрілку), **потім, нарешті!** Ці слова ми будемо додавати в розповідь.»

II. Основна частина (20 хв)

1. Поетапне планування сюжету (3 хв).

Вихователь: «Наша історія про Хмарку. Починаємо малювати, керуючись секторами!»

2. Практично-продуктивний етап: Малювання (10 хв).

Завдання 1. Сектор А (Зачин): Хмарка, яка спить (початок).

Завдання 2. Сектор Б (Подія): Хмарка, що зустріла вітер (кульмінація).

Завдання 3. Сектор В (Кінцівка): Хмарка, що полила квіти (фінал).

Індивідуальна робота: Вихователь контролює логічний зв'язок між секторами.

3. Фізкультхвилинка (2 хв)

«Подорож хмарки»: Імітація рухів (сон, політ, дощ).

4. Репродуктивно-мовленнєвий етап: Розповідь-монолог (5 хв).

Завдання: «Послідовна історія»

План монологу (за опорою та картками):

Сектор А: Використання слова «Спочатку». (Початок дії).

Сектор Б: Використання слова «Потім». (Опис ключової події).

Сектор В: Використання слова «Нарешті». (Опис завершення історії).

Вимога: Обов'язково використовувати всі три слова-зв'язки для переходу між частинами.

III. Заключна частина (5 хв)

1. Аналіз монологів.

Вихователь: «Чий потяг історії вийшов найбільш плавним? Хто чітко сказав спочатку, потім, нарешті?»

2. Підсумок заняття.

Вихователь: «Ви навчилися користуватися **планом-схемою і словами-містками**! Тепер ваші історії завжди будуть мати чіткий початок, серединку і гарну кінцівку!»

Конспект інтегрованого заняття : «Пригоди, які не бувають»**Етап експерименту: III. Лексико-образний етап**

Мета: Стимулювання лексичної насиченості та образності (епітетів, порівнянь) через деталізацію малюнка. Застосування прийому "Оживи свій малюнок".

Завдання:

1. **Навчальні:** Навчити використовувати в монологічному мовленні порівняння та епітети для деталізації опису.
2. **Діяльність:** Малювання неіснуючої тварини. Акцент на деталях (**хвіст як..., крила наче...**).
3. **Мовленнєва робота:** "Яскраве Порівняння". Робота над порівняннями (**мов, наче, як**).

Обладнання: Аркуші паперу, кольорові матеріали, картки зі словами-порівняннями (**як, наче, мов**), іграшка (Невідома Істота).

Тривалість: 30 хвилин.

Хід заняття**I. Вступна частина (5 хв)****1. Мотивація. Прийом «Оживи свій малюнок».**

Вихователь: «Сьогодні ми будемо малювати істот, яких ніхто ніколи не бачив! Щоб ми могли їх уявити, ми повинні використати **найкрасивіші слова**, які роблять мову **образною**. Ми будемо використовувати **порівняння!**»

2. Словникова робота: Робота над Порівняннями.**Гра «Схожий на...»**

Вихователь: «Повітря **прозоре**, наче...? (Скло, вода).»

Вихователь: «Шерсть у лисиці **пухнаста**, мов...? (Хмара, вата).»

Вихователь: «Хвіст у дракона **довгий**, як...? (Змія, річка).»

Мета: Активізувати вживання слів-зв'язок **як, наче, мов** для створення порівнянь.

II. Основна частина (20 хв)

1. Планування та Візуалізація (3 хв).

Вихователь: «Придумайте свою неіснуючу тварину. Подумайте, з яких частин вона складається. Щоб її описати, ми будемо **порівнювати!**»

2. Практично-продуктивний етап: Малювання (10 хв).

Завдання: Малювання неіснуючої тварини, акцентуючи увагу на деталях, які можна порівняти.

Індивідуальна робота (Прийом «Оживи свій малюнок»): Вихователь: «Зроби хвіст схожим на щось! Зроби його **яскравим, як вогонь!**»

3. Фізкультхвилинка (2 хв)

«Фантастична істота»: Діти імітують рухи вигаданої тварини (літають, стрибають, повзають).

4. Репродуктивно-мовленнєвий етап: Розповідь-монолог (5 хв).

Завдання: «Яскраве Порівняння»

План монологу (за опорою):

- ✓ Як звати мою істоту? Де вона живе?
- ✓ Детальний опис зовнішності (Очі **настільки великі, мов...**, крила **легкі, наче...**).
- ✓ Опис характеру (Він **сміливий, як лев, але добрий, мов...**).

Вимога: Використовувати не менше 5-7 образних засобів (епітетів та порівнянь).

III. Заключна частина (5 хв)

1. Аналіз монологів.

Вихователь: «Чия істота вийшла **найфантастичнішою**? Яке порівняння було **найкрасивішим і найточнішим?**»

2. Підсумок заняття.

Вихователь: «Ви довели, що малювання — це лише початок! Ваші слова-прикраси зробили історії **чарівними і образними!** Тепер ваша мова **яскрава, мов веселка.**

Методичні рекомендації на розвиток монологічного мовлення старших дошкільників засобами сюжетного малювання

Робота має відбуватися в рамках інтегрованих занять, що поєднують образотворчу діяльність та розвиток мовлення.

Рекомендована структура заняття складається з трьох ключових етапів.

1. Ключові принципи та структура роботи

Етап роботи	Мета	Основні методичні прийоми
Мотиваційно-підготовчий	Створити інтерес, активізувати словник та сформувати намір на зв'язне, образне висловлювання.	Прийом «Створення порівнянь»: Заохочення дітей до вживання слів-зв'язок як, наче, мов для характеристики предметів/персонажів.
Практичний (Малювання)	Сформувати логічну послідовність малювання, яка відповідатиме структурі майбутнього монологу.	Прийом «Планування та Візуалізація»: Дитина має проговорити послідовність створення малюнка. Прийом «Оживи свій малюнок»: Індивідуальна робота, що стимулює додавання деталей, які можна яскраво описати (наприклад: «Зроби хвіст схожим на щось! Зроби його яскравим, як вогонь!»).
Репродуктивно-мовленнєвий (Презентація)	Забезпечити повноту, логічність та образність дитячого монологу.	Завдання «Розповідь-монолог за опорою» (Яскраве Порівняння): Обов'язкове використання наочного плану-схеми (див. нижче) для витримання структури розповіді.

2. Рекомендований план-опора для складання монологу

Для забезпечення зв'язності та повноти розповіді (на прикладі опису вигаданої істоти) вихователю необхідно надати дітям чіткий план, який вони мають утримувати під час виступу:

1. Вступ (Початок):

- ✓ **Зміст:** Представлення об'єкта/персонажа, його ім'я та місцезнаходження.
- ✓ **Ключові фрази:** «Це —...», «Я намалював...», «Він живе...»

2. Основна частина (Опис):

- ✓ **Зміст:** Детальний опис зовнішності (форма, колір, частини тіла) з обов'язковим використанням **порівнянь**.

- ✓ **Ключові фрази:** *«Тіло схоже на...», «Очі настільки великі, мов...», «Крила легкі, наче...»*

3. Розвиток сюжету/Дії:

- ✓ **Зміст:** Опис характеру, умінь або пригод, що відбулися з персонажем.
- ✓ **Ключові фрази:** *«Він сміливий, як лев, але...», «Він вміє...», «Одного разу...»*

4. Висновок (Кінець):

- ✓ **Зміст:** Завершення історії та власне ставлення до намальованого об'єкта.
- ✓ **Ключові фрази:** *«Мені подобається цей персонаж, тому що...», «Ось і закінчилась його історія.»*

3. Оцінювання та очікуваний результат

На етапі оцінювання заохочуйте інших дітей ставити запитання, які вимагають від оповідача розширення монологу (наприклад: *«А що сталося потім? А як він полетів?»*).

Системне застосування даної методики сприяє:

- ✓ Покращенню логічної послідовності та зв'язності дитячих висловлювань.
- ✓ Збільшенню обсягу і повноти монологів.
- ✓ Збагаченню образності мовлення, що робить розповіді емоційно насиченими та яскравими.